

Rapport om genomförandet av

KULTURHUSENS DAG 2009 Sverige - Finland, en delad historia Skådeplats Karlstad 1809

Förberedelser

Planeringen påbörjades i april inom en arbetsgrupp i föreningens styrelse (Elisabet Larberg och Hans Olsson) som utarbetade förslag till programpunkter. Målsättningen var att arrangemanget dels skulle ge en bild av Sveriges och Finlands delade historia ur ett värmländskt och ett karlstadsperspektiv, dels belysa händelser i Karlstad 1809 som blev en del i den historia då landsdelen Finland avskiljdes, enväldet avskaffades och en ny regeringsform infördes. Kontakter togs med medarrangörer som inbjöds till en planeringsträff 2008-05-06. Deltagare förutom Pererik Ekeberg, Elisabet Larberg och Hans Olsson (Föreningen Karlstad Lever) var Erik Bengtson, Anders Ek (Kultur- och fritidsförvaltningen) samt Carl-Göran Tollesby och Hans Erwald (Karlstads Hembygdsförening). Senare kom även ytterligare personer att delta i planeringsarbetet: Ann-May Brodén och Annika Jansson (Karlstad Lever), Per Berggrén (Karlstads-Gillet), Håkan Eles (föredrag), Lennart Fernqvist (Hembygdsföreningen), Eva Fredriksson (föredrag), Britt Inger Fisk (Stadsbiblioteket), Kjell Kvarnevik (proklamator), Sven-Åke Modin (föredrag), Anna Svensson (invigningsanförande) samt Mattias Libeck och Lena Thor (Värmlands Museum. I likhet med tidigare år beslöts att i samband med arrangemanget ge ut en småskrift. Den fick namnet *Skådeplats Karlstad 1809* och kom att innehålla intressanta artiklar med anknytning till temat. Redaktionsgruppen utgjordes av Elisabet Larberg, Hans Olsson och Ann-May Brodén. Ytterligare ett antal personer kom senare att delta i det praktiska planeringsarbetet inom de olika medarrangerande föreningarna och organisationerna.

Kulturhusens Dag 2009
söndag 13 september kl 12.00 - 16.00

Sverige - Finland, en delad historia Skådeplats Karlstad 1809

Tävling!

Pricka in vilka byggnader/anläggningar i dagens Karlstad som fanns redan 1809. Tävlingsblankett hämtas på museet och lämnas in senast kl 14.30. Bokpriser till vinnarna.

I Teaterparken

12.00 Invigning vid Vindarnas boning. *Anna Svensson* öppnar Kulturhusens dag och berättar om skulpturen som är en vängåva till Sverige från Finlands folk.

På Värmlands Museum

12.30 på museets trappa. Adlersparre, alias *Kjell Kvarnevik* offentliggör sin proklamation och manar till revolution.

13.00 i hörsalen. Utdelning av 2009 års byggnadsvårdsdiplom.

13.30 i hörsalen. "Hur kunde revolutionen lyckas?" *Eva Fredriksson* föreläser om personen Georg Adlersparre.

14.00 i hörsalen. "Lantvärnsmännen" *Sven Åke Modin* föreläser om Karlstads militärhistoria.

14.30 i hörsalen. "Värmlandsfinnarna" Håkan Eles föreläser kring folklivsforskaren Carl Axel Gottlunds beskrivning av värmlandsfinnarna förhållanden 1821 - 1822.

15.00 i hörsalen. Prisutdelning i tävlingen "Vilka byggnader/anläggningar i dagens Karlstad fanns redan 1809?".

På Gamla kyrkogården

15.30 samling vid södra stenmuren (Bjurbacksgatan). "Olof Wibelius - landshövding i Savolax och Värmland" *Erik Bengtson* föreläser om Wibelius roll i händelserna under Finska kriget 1808-1809.

På Stadsbiblioteket

Bokbord med historisk och skönlitterär litteratur med anknytning till Finland. Utställningen pågår 1 sept - 30 sep.

Gratis entré - Välkommen!

Det slutliga programmet fastställdes i slutet av maj och rapporterades till Riksantikvarieämbetet och kommunens evenemangskalender som därefter publicerade uppgifterna på sina hemsidor. Ett egen programblad utformades. Som underlag användes grevskapet Värmlands vapen "Insigne Comitatus Wermlandiae". Programbladet fanns tillgänglig för utskrift i augusti via Karlstad Levers och medarrangerande föreningars hemsidor. Tryckta programblad spreds samtidigt också via Värmlands Museum och Turistbyrån och genom brevutskick. I augusti finslipades också de sista detaljerna med annonser och tidpunkter för utskick, presskonferens, mm.

Genomförande

Kulturhusens Dag 2009 inleddes kl 12.00 vid "Vindarnas boning" i Teaterparken där konstvetaren Anna Svensson invigde dagen och presenterade de olika programaktiviteterna. Hon berättade även om tillkomsten av skulpturen som är en nationalgåva från det finska folket till det svenska och om den debatt som invigningen av monumentet 1967 gav upphov till.

Monumentet Tuulenpesä, vilket översatt till svenska betyder häxkvast (en slags kvistnystan på björkstammar). I den finska folktron under 1500- och 1600-talen trodde man att sådana häxkvastar förde lycka med sig. Skulptör var Aimo Tukiainen (1917-1996).

Programmet fortsatte sedan vid Värmlands Museum där Kjell Kvarnevik gestaltade Georg Adlersparre. Iklädd tidstypisk uniform framförde han med stor inlevelse den proklamation som Adlersparre lät trycka och offentliggöra i Karlstad den 7 Mars 1809 och som blev startpunkten för den revolt som kom att förändra Sverige. Framträdandet som blev ett uppskattat inslag under dagen dokumenterades på film av Markus Helmersson, Tommy Jansson och Linda Johansson från Värmlands Filmförbund och klippet finns att se via länk på Karlstad Levers hemsida. Även Sveriges Television passade på att filma framträdandet för framtida bruk.

Uniformen av 1808 års modell med tillhörande sabel hade välvilligt utlånats av Peter Holmgren som är aktiv inom Nerike Wermelands Caroliner, en förening som levandegör och återskapar hur soldatens liv kunde vara.

Nästa programpunkt var utdelning av Värmlands Museums diplom för god byggnadsvård 2009. I hörsalen inledde Mattias Libeck med att berätta att diplommet utdelas till personer, organisationer eller företag som bevarat och varsamt vårdat äldre byggnader och byggnadsmiljöer eller på annat sätt gjort insatser för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Han överlämnade sedan diplom till årets mottagare. Dessa var Fastighets AB LE Lundbergs för den varsamma restaureringen av Järnvägshuset från 1909 (Södra Kyrkogatan 2), Sara och Elly Johansson för att de räddat och återställt militärbostället från 1792 i Stora Årsås (Segerstad) och Per, Desirée och Emily Eriksson för deras varsamma återställande av Värmlandsgården *Framme* i Skofterud (Arvika).

Därefter var det dags för Ann-May Brodén att presentera dagens första föredragshållare som var Eva Fredriksson. Under rubriken "Hur kunde revolutionen lyckas?" höll Eva ett personligt och sakkunnigt anförande om Georg Adlersparre. Här fick åhörarna en bakgrundsbeskrivning till revolten som tydliggjorde hotet mot Sveriges nationella oberoende och missnöjet mot kungen ödesåret 1809. Med denna tidsbild som ram beskrev hon revoltens händelseförlopp, dess konsekvenser och gav en analys som förklarade hur revolutionen kunde lyckas. Dessutom fick åhörarna lära känna personen Adlersparre genom det personporträtt som Eva tecknade.

På sin väg mot Stockholm 1809 gjorde Adlersparre uppehåll på Gustavsvik i Kristinehamn. Där träffade han sin stora kärlek, Louise Linroth. Efter revolten återvände han och gifte sig med Louise och levde resten av sitt liv som familjefar på Gustavsvik där han avled 1835.

Det andra föredraget i hörsalen hölls av Sven Åke Modin som föreläste under rubriken ”Lantvärnsmännen”. Här fick åhörarna ta del av hans sakkunnig berättelse om hur man på order av Gustaf IV Adolf införde systemet med Lantvärn som var den första ”värnpliktsarmén”. Avsaknad av befäl och ordentliga resurser som uniformer, vapen och förnödenheter ledde dock till en katastrof för de värmländska lantvärnsmännen 1808–1809. De drabbades av fältsjuka och många dog. Sven Åke berättade att dessa och även avlidna soldater ur armén begravdes ute på Djäknefältet (nuvarande Tormestad). På platsen finns idag en minnessten som tillsammans med namnet Lantvärnsgatan är de enda spåren från lantvärnsmännens tragiska öde.

”Värmlandsfinnarna” var rubriken på Håkan Eles intressanta föredrag där han utgick från Carl Axel Gottlunds uppteckningar av värmlandsfinnarnas öden. Håkan berättade bl a att Gotlund, som var svensk- och finskspråkig, begav sig till Värmland 1817 i avsikt att bl a undersöka vilka runosånger som fanns bland värmlandsfinnarna. Hans detaljrika dagboksanteckningar från denna resa och andra i Dalarna, Hälsingland, Transtrand och Norge kom även att bli grunden för en beskrivning av finnarnas levnadssituation och språk som senare gavs ut i tre delar. Gotlund fann finnarnas förhållanden eländiga. I syfte att förbättra dessa föreslog han bl a att det skulle skapas ett finskspråkigt administrativt område i Värmland och Norge. Detta avfärdades men hans opinion för bättre förhållanden bidrog till att några nya kyrkor och vägar byggdes i de värmländska finnskogarna.

Två av dagens föredragshållare, Håkan Eles och Sven-Åke Modin.

Nästa programpunkt var prisutdelning i tävlingen ”Vilka byggnader/anläggningar i dagens Karlstad fanns redan år 1809?” Vid tävlingsstationen i museets foajé, där besökarna även hade möjlighet att köpa några av Karlstad Levers småskrifter, fungerade Annika Jansson som tävlingsansvarig och delade ut ett stort antal tävlingstalonger under dagen men mottog endast 37 som lämnades in för rättning. Tävlingstalongen visade Lennart Fernqvists foton av 20 byggnader/anläggningar som man kan se i dagens Karlstad. Uppgiften var att ange vilka av dessa fanns redan år 1809. Ingen lyckades pricka in alla rätt men fem kunniga tävlande prickade dock rätt på 19 av de 20 alternativen. Vid prisutdelningen, som förrättades av föreningens ordförande Pererik Ekeberg, belönades vinnarna med boken *En gästbok minns - ur Villa Skogsbrynets historia* av Bertil Örnklint som också välvilligt skänkt bokpriserna. De rätta svaren presenterades dagen efter på Karlstad Levers hemsida.

Annika Jansson svarade för mottagning och rättning av inlämnade tävlingsbidrag och Ann-May Brodén fungerade som konferencier under Kulturhusens Dag.

Det sista föredraget under Kulturhusens Dag hölls på Gamla kyrkogården där Erik Bengtson tog emot. Rubriken för hans "kyrkogårdsvandring" var "Olof Wibelius - landshövding i Savolax och Värmland". Han började med att berätta om kyrkogårdens historia och framhöll även dess funktion som källa till spännande personhistoria och gav några exempel. Med åhörarna i följe avslutades vandringen vid Olof af Wibelis (Wibelius före adlandet 1808) oansenliga gravhäll vid norra muren. Här berättade Erik bl a om Wibelis diplomatiska roll under Finska kriget 1808-1809, där hans orädda agerande senare inspirerade Runeberg till dikten "Landshövdingen" i Fänrik Ståls sägner. Eriks underhållande framförande tecknade på många sätt bilden av Wibelis som hjälten utan vapen och fungerade också som en påminnelse om att "ordet kan vara mäktigare än svärdet".

Erik Bengtson med sina åhörare vid Olof af Wibelis gravhäll vid norra muren på Västra kyrkogården.

Mattias Libeck anslår en uppförstorad kopia av Adlersparres handskrivna proklamation i museets foajé. Till höger de stolta mottagarna av Värmlands Museums diplom för god byggnadsvård 2009.

På Stadsbiblioteket hade en intressant utställning med historisk och skönlitterär litteratur med anknytning till Finland ställt i ordning av Britt-Inger Fisk. Den öppnades redan den 1 september men även under Kulturhusens Dag passade många på att slinka in på biblioteket för att botanisera bland böckerna.

Skådeplats Karlstad 1809 var namnet på den småskrift som gavs ut i samband med Kulturhusens dag 2009 där sju skribenter bidrog med intressanta artiklar med anknytning till dagens tema. Bibliotekarie Eva Fredriksson berättade under rubriken *Georg Adlersparre och revolten i Karlstad* om de spännande händelserna som tilldrog sig i mars 1809. Militärhistoriker Sven-Åke Modin redogjorde i en artikel med sakkunskap om lantvärnet i Värmland. Tidigare arkivarien vid Värmlands Museum Håkan Eles kåserade på ett underhållande sätt under rubriken *Tusenfalt igen* om de värmländska skogsfinnarnas svedjebruk. Författaren Erik Bengtson berättade i artikeln *Olof af Wibeli - landshövdingen i Fänrik Ståls sägner* om den fattige prästsonen från Södertälje som bl a kom att få en särskild plats i Finlands historia och slutade sina dagar i Karlstad. Konstvetare Anna Svensson berättade om skulpturen *Vindarnas boning*, nationalgåvan till Sverige som placerats i Karlstad som symbol för den historia vi delar med Finland. Även en avskrift av Adlersparres proklamation ingick i häftet. De olika artiklarna samt Elisabet Larbergs inledning och sammanställda översikt av viktiga händelser i Europa, Finland och Sverige omkring 1809 tillsammans med karta över Finska kriget 1808-1809, gör skriften till en värdefull historiebrevbeskrivning såväl ur ett lokalt som ett nationellt perspektiv.

Förutom de som nämnts ovan bidrog ytterligare enskilda personer och medarbetare inom de olika medverkande föreningarna och organisationerna på olika sätt med sitt ideella arbete och engagemang för att göra Kulturhusens Dag till ett uppskattat och välbesökt arrangemang. Sammanlagt har ett 30-tal personer varit involverade i förberedelser och genomförande

Skådeplats Karlstad 1809

En guide vid Kulturhusens Dag 2009

Utgiven av Föreningen Karlstad Lever i samarbete med Carlstads-Gillet, Karlstads hembygdsförening och Värmlands Museum.

och som med gemensamma krafter levandegjort viktiga händelser och personer i såväl Karlstads, Värmlands och Sveriges historia på ett mångfacetterat sätt. Arrangörer var förutom Föreningen Karlstad Lever: Carlstads-Gillet, Karlstads Hembygdsförening, Värmlands Museum och Stadsbiblioteket samt Karlstads kommuns kultur- och fritidsnämnd och stadsbyggnadsförvaltning som givit ekonomiskt stöd.

Lokal pressbevakning och annonsering

Lokala tidningar och media (13 st) erhöll skriftligt informationsmaterial vecka 35 och inbjöds samtidigt till presskonferens tisdagen den 8 september. Denna skulle ha hållits i anslutning till litteraturutställningen på Stadsbiblioteket men fick flyttas till Värmlandsrummet där de kommande programpunkterna presenterades. Arrangörerna representerades av Eva Fredriksson, Sven-Åke Modin, Erik Bengtson, Britt-Inger Fisk, Elisabet Larberg, Pererik Ekeberg och Hans Olsson. I syfte att ge media möjlighet till bilder deltog även Kjell Kvarnevik i gestalt av Georg Adlersparre. Då endast Sveriges Radio och en fotograf för Karlstads-Tidningen hade möjlighet att närvara delgavs Nya Wermlands-Tidningen, Värmlands Folkblad och Karlstads-Tidningen information samt bildmaterial via telefon och e-post samma dag.

Den 9 september publicerade NWT en ”blänkare” om arrangemanget både i pappersupplagan och nätupplagan. Karlstads-Tidningen presenterade arrangemanget i en halv-sidesartikel den 10 september utmärkt illustrerad med en bild av Georg Adlersparre alias Kjell Kvarnevik. Den 11 september publicerade Värmlands Folkblad en artikel i papperstidningen och på nätet där samtliga programpunkter i Värmland presenterades. Sveriges Radio Värmland sände ett trevligt inslag 11 september där intervjuer med Eva Fredriksson och Hans Olsson dramatiserats med ett smakprov på Kjell Kvarneviks uppläsning av Adlersparres proklamation ackompanjerat till ljudet av soldaters stöveltramp. Inslaget sändes fler gånger under dagen och fanns även tillgängligt på nätet i ord, bild och ljud. De lokala medias bevakning inför arrangemanget var således ganska god. Även annonser infördes lördagen den 12 september i NWT och VF. Den uppföljande bevakningen var dock inte stor. Endast NWT refererade arrangemanget i en artikel den 14 september och fokuserade då på utdelningen av diplom för god byggnadsvård.

TÄVLING

Här presenteras 20 byggnader/anläggningar som du kan se i dagens Karlstad. Vilka av dessa fanns redan år 1809? (Ja eller Nej). Fyll i ditt namn och adress på baksidan och lämna talongen vid tävlingsstationen i museets foajé senast kl 14.30. Tävlade med alla rätt belönas med boken "En gästbok minns - ur Villa Skogsbrynets historia" av Beritl Örnklint. Prisutdelning sker kl 15.00 i hörsalen. De rätta svaren publiceras senare på www.karlstadlever.nu.

Fanns denna byggnad/anläggning redan år 1809?

	
☐ JA ☐ NEJ	☐ JA ☐ NEJ
	
☐ JA ☐ NEJ	☐ JA ☐ NEJ

Affischer , informationsmaterial, mm

I huvudsak användes det egna utformade programbladet för marknadsföringen. En upplaga på 200 ex i A4-format spreds från början av augusti via Värmlands Museum och Turistbyrån. I slutet av augusti gjordes utskick via kultur- och fritidsnämndens veckoutskick (415 ex i A4-format), till Föreningen Karlstad Levers medlemmar (300 ex i A4), till Gjuteriets PR-nät (30 ex i A4) och till enskilda och föreningar med anknytning till lokalhistoria (20 ex i A4). Ytterligare ca 100 blad fanns tillgängliga för spridning under Kulturhusens dag. En mindre upplaga i storformat trycktes också upp och anslogs vid museet och Stadsbiblioteket. Programmet lades också ut som utskriftsvänlig PDF-fil på Internet via Karlstads Levers hemsida (www.karlstadlever.nu) redan i augusti tillsammans med övrig information om dagen och länk till Riksantikvarieämbetet. Programmet eller länkar till detta lades även ut på medarrangerande föreningars hemsida. Arrangemanget annonserades också via kommunens evenemangsdatabas på Internet.

Antal besökare

Sammantaget kan man glädjande konstatera att arrangemanget lockade ca 300 personer till de tidsbestämda programpunkterna. Under dagen var det även en jämn ström av besökare till de ordinarie aktiviteterna på museet. Man kan förmoda att ett antal av dessa också tog del av arrangemanget på ett eller annat sätt varför den verkliga besökssiffran förmodligen är högre än de räknade.

Ekonomi

Upptagna preliminära intäkter och kostnader nedan redovisas inklusive moms.

Intäkter	
Stöd från kultur- o fritidsnämnden och stadsbyggnadsförv.	8 000
Försäljning av häften under dagen (fortsatt försäljning pågår)	800
Finansiering med egna medel (preliminärt beräknat)	<u>4 922</u>
Prel. intäkter vid arrangemanget	13 722
Kostnader	
Tryck av programblad A4 (950 ex)	712
Utskick via kultur- o fritidsnämndens veckoutskick	250
Porton för medlemsutskick och PR utskick 300 st à 5:-	1 500
Tillkommande portokostnader (till medverkande, media, m fl)	200
Annons i VF (lördag 12/9)	1 740
Annons i NWT (lördag 12/9)	2 620
Tryck programaffischer storformat (2 ex)	75
Tryck färgaffischer storformat Tävling (2 ex)	375
Tryck Tävlingstalong färg (500 ex)	2 862
Tryck A5 Folder "Skådeplats K-d 1809" (300 ex)	3 288
Övriga kostnader (transporter, kopiering , förbrukningsmtrl, mm)	<u>100</u>
Prel. kostnad för arrangemanget	13 722

Kostnaderna för arrangemanget kunde hållas låga tack vare ett stort ideellt engagemang från medarrangörer och enskilda personer. Föreningen Karlstad Levers prel nettokostnad på 4 900 kr beräknas bli mindre tack vare fortsatt försäljning av skriften *Skådeplats Karlstad 1809*.

Erfarenheter

Planeringsarbetet inför Kulturhusens dag följde i stort samma mall som tidigare år. Föredragshållare och medarbetarna vid de olika medverkande föreningarna organiserade och genomförde sina aktiviteter. Föreningen Karlstad Lever fungerade som samordnare och skötte praktiska detaljer som framställning av trycksaker, marknadsföring, presskontakter och rapportering till Riksantikvarieämbetet. Totalt var ett 30-tal personer på ett eller annat sätt direkt engagerade i förberedelse- och genomförandearbetet. I syfte att möjliggöra för enskilda besökare att ta del av flera program- punkter under dagen genomfördes aktiviteterna med viss tidsmarginal.

Marknadsföringen var utformad för en relativt bred målgrupp men spreds också via kanaler som var mer riktade (föreningar och organisationer och enskilda med förmodat intresse för temat) vilket förmodligen givit ett bra utfall. Utskick av affischer via kulturförvaltningen är en bra och välriktad kanal eftersom informationen anslås på de flesta publika anslagstavlor i kommunen.

Utfallet för publiceringen på Internet är svårt att bedöma men många av de besök som gjordes på Karlstad Levers hemsida under vecka 36 och 37, kom via länkar från kommunens evenemangskalender, medarrangerande föreningars och Riksantikvariens hemsida. Annonskostnaderna är höga och effekten är osäker. Föreningen valde ändå i år att annonsera i VF och NWT. Modellen med små annonser med upplysning om startid och översiktliga programrubriker och information om var det fullständiga programmet fanns att hämta via olika kanaler, innebar att annonskostnaderna kunde hållas relativt låga. Tidningsartiklar inför arrangemang ger stor genomslagskraft. Lokaltidningarnas intresse att "tuta" för arrangemanget var i år tillfredsställande och relativt stort mediautrymme gavs med artiklar i NWT, VF och Karlstads-Tidningen. Endast ett uppföljande reportage publicerades dock. Man kan glädjande konstatera att årets Kulturhusens Dag blev ett mycket lyckat och uppskattat arrangemang med ca 300 besökare. En succé som möjliggjordes tack vare ett stort engagemang både från arrangerande föreningar, organisationer och enskilda personer.

Sammanställt 2009-10-20 av
Hans Olsson, Föreningen Karlstad Lever